

Dr. Dušan Kojić

TIPSKA KARAKTERISTIKA MUZEJA REVOLUCIJE KAO MUZEJA NOVIJE ISTORIJE I SAVREMENOSTI

Poslije drugog svjetskog rata u socijalističkim zemljama došlo je do naglog porasta broja muzejskih institucija, i to naročito onih koje su usmjerene na izučavanje i muzeološki prikaz novije istorije i savremenosti.

Pored muzeja revolucije, istorijskih institucija specifičnog karaktera, tu su i one raznovrsne muzejske ustanove koje se takođe bave muzeološkom obradom i prikazom novije istorije i savremenosti, a to su prije svega kompleksni ili opšti muzeji u okviru kojih egzistiraju odjeljenja ili zbirke. Tu dolaze muzejske institucije s istom tematikom pod različitim nazivima, pa samim tim i nejednakim sadržajima rada. Javljaju se kao muzeji, memorijalni muzeji, spomen-muzeji, spomen-domovi, spomen-kuće, spomen-kompleksi, memorijalne izložbe itd.

Sve ove institucije u našoj zemlji izučavaju, muzeološki obrađuju i prikazuju istoriju revolucionarnog radničkog pokreta od šezdesetih godina prošlog vijeka do 1919, istoriju KPJ (SKJ) 1919—1941. god., istoriju NOB-e i revolucije 1941—1945. god., te razvoja socijalističkog samoupravnog društva do današnjeg dana.

Kada već govorimo o muzejima novije istorije i savremenosti, onda ih pobliže označavamo kao muzeje revolucije, onda često upotrebljavamo i terminološki izraz tip muzeja revolucije da bismo time označili da se tu ne radi samo o tematskom usmjerenju, nego zaista o muzeju, čiji se profil u svakom pogledu razlikuje od ostalih, i to ne samo sadržajem nego i formom. Biće veoma interesantno u kojoj mjeri je ova tvrdnja tačna i da li se zaista može govoriti o novom tipu muzeja. Da li je to stvarno institucija koja ima specifične oznake novog muzejskog tipa?

Prije svega neophodno je utvrditi šta podrazumijevamo pod pojmom muzejski tip.

U *Kleines Wörterbuch des Museumswesens* se pod terminom muzejski tip (*Museumstyp*) navodi da se radi o grupi muzeja sa određenim zajedničkim oznakama, koje se ne mogu izvesti samo iz kriterija pojedinih stručnih disciplina. Takve zajedničke oznake mogu da budu, npr., kompleksnost (kao što je to na primjer kod regionalnih muzeja), lokalitet (muzeji u rekreacionim i turističkim oblastima), nalazišta memorijalnih objekata (memorijalni muzej), karakter institucije u kojoj je muzej smješten (muzej pod otvorenim nebom, muzej u tvrđavi).¹

1. *Kleines Wörterbuch des Museumswesens*, Berlin 1975, str. 50/51.

Iz toga, za nas, proističe da je potrebno da ovdje provjerimo da li muzeji ovog revolucionarnog profila zaista imaju izvjesne zajedničke oznake, koje ih određuju kao specifičan tip muzeja.

1. Muzej revolucije se razlikuje od drugih institucija muzejskog karaktera, prije svega, po tome što je tematski usmjeren na pojavu koju označavamo kao revolucija.

No, kakva je to, u stvari, pojava i kakav ima društveni značaj? Da li je to samo jedna od pojava u opštem razvoju društva, ili neka posebna, specifična pojava koja zauzima isto tako veoma specifično mjesto u toku istorije?

Kao što je opšte poznato, marksizam-lenjinizam je razradio teoriju revolucije, a revolucija igra i u njegovoj eksplikaciji istorije veoma važnu ulogu. Marksizam-lenjinizam pri tome polazi od objektivnog istorijskog saznanja, da istorija ljudskog društva svjedoči o tome, da se smjenjivanje jedne društvene formacije drugom uvijek događalo formom revolucionarnog prevrata nasilnim putem.

Svaka revolucija u društvu, zato što se bazira na klasnom antagonizmu, jeste nasilna revolucija. Nasilje je tu sredstvo pomoću kojega progres sebi krči put naprijed, savladava otpor reakcionarnih klasa, otpor preživljenoga. Neizbježnost revolucionarnog nasilja proističe iz toga što je u interesu vladajućih klasa da pod svaku cijenu sačuvaju svoje pozicije i zato se svim sredstvima odupiru bilo kakvoj promjeni.

Socijalne revolucije se razlikuju po karakteru i pokretačkim snagama, po svojim ekonomskim, socijalnim i političkim rezultatima.

Vremenski, prave socijalne revolucije bile su već revolucionarne pobune robova. Te revolucije dovele su do obaranja robovlasničkog sistema. Revolucije neslobodnih kmetova dovele su, takođe, na kraju do promjene društvene formacije, samo što je jedna eksploatorska formacija, feudalna, bila zamijenjena novom, kapitalističkom.

U principu, drugačiji karakter ima socijalistička revolucija. Ako su prethodne revolucije vodile samo smjenjivanju izrabljivačkih društvenih formacija, istorijska misija socijalističke revolucije jeste da likvidira bilo kakvo izrabljivanje jednih od strane drugih. U tome leži istorijski smisao proletherske socijalističke revolucije, i po tome se socijalistička revolucija principijelno razlikuje od svih ostalih revolucija. Zato socijalistička revolucija znači zaista principijelni obrt u svjetskoj i nacionalnoj istoriji svake države u kojoj je došlo do ove revolucije.²

Stoga je socijalistička revolucija izuzetno značajna istorijska pojava, u kojoj se koncentriše napor stotina hiljada i miliona i koji pogađa čitavo društvo, bilo ono napredno ili reakcionarno. Revolucije su zato uvijek i neuporedivo bogatije od uobičajenog toka događaja.

»Svi narodi doći će do socijalizma, to je neizbježno, ali neće svi do njega doći na potpuno isti način...«³

»Marksistička nauka nikada nije šablonizirala revolucije ili njihove procese. Ona to ne čini ni danas, kada je socijalizam postao svjetski proces društvenog preobražaja, što daje osnovno obilježje našoj epohi. Jačanje socijalizma u svjetskim razmjerama, kao sistema pravednijih društvenih odnosa, historijski je nemi-

2. F. V. KONSTANTINOV: Istoričeski materializam, Moskva, 1951.

3. V. I. LENJIN; Dela, Beograd, 1974, str. 192.

novno zbog toga što su njegove ideje duboko prodrle u narodne mase u većini zemalja i što sam razvitak potvrđuje da je kretanje ka socijalizmu potreba i jedini put za rješavanje najkrupnijih pitanja društvenog razvitka. Jer, u socijalističkom razvitku čovjek, kao subjekt, postaje svjesni stvaralac i nosilac daljeg društvenog kretanja i razvoja.⁴

Zato ni u našem slučaju ne možemo da prosuđujemo revolucionarni domet i karakter pojedinih muzeja revolucije prema opštim zakonitostima socijalističke revolucije, nego se uvijek moramo osvrnuti na specifičnosti onoga puta u socijalizam, kojim je ova ili ona zemlja krenula, odnosno kreće. Nije u suprotnosti sa objektivno važećim zakonima ako ljudi biraju svoje specifične puteve ka zajedničkom cilju. Naravno, taj cilj ne može da bude bilo koje društveno uređenje, nego samo socijalistički poredak.⁵

Iz toga proističe da se u muzejskoj djelatnosti možemo sresti sa muzejima koji jesu tematski usmjereni na revolucionarne događaje, ali ovi su samo sastavni dio smjene izrabljivačkih klasa, ukoliko se, zaista, ne radi o socijalističkoj revoluciji. Iz istorije muzejske djelatnosti znamo i to da su muzeji revolucionarne orijentacije ispunjavali svoj društveni zadatak, na primjer, i za nastupajuću buržoaziju, no, taj je zadatak bio samo u interesu vladajuće, eksploatorske klase.⁶ Šta više, naići ćemo i na formiranje muzeja kontrarevolucije.⁷

Međutim, ukoliko muzej nije tematski povezan sa socijalističkom revolucijom, nema u karakteru pečat specifičnog muzeja revolucije.

Naime, tek ta orijentacija ovog muzeja stvara potpuno drugačiju poziciju za njegovo društveno korištenje, a istovremeno mu daje i preduslove za kvalitativno novo formiranje čitave ove muzejske institucije.

Zato je osnovna oznaka za tip muzeja revolucije njegova **povezanost sa socijalističkom revolucijom**. Naravno, da samo ova oznaka još ne čini od muzeja zaista muzej toga tipa.

2. Socijalistička revolucija nije slučajna pojava i ne nastaje u nekoj izolaciji, nego naprotiv, upravo iz opšteg konteksta razvoja društva i razvoja pojedinih zemalja i država. Isto tako, ne pobjeđuje odmah svaki revolucionarni pokret. Zato se mora pojaviti socijalističke revolucije pristupiti istorijski, tj. nastojati da se iskaže sve ono što uslovljava rasplamsavanje i pobjedu socijalističke revolucije.

Ovo shvatanje socijalističke revolucije, u širim istorijskim povezanostima, vodi u nekim slučajevima do toga da se ta revolucionarna pojava svrstava u opšti tok istorije, a ne shvata se samostalno, i to je moguće, ali i u takvom slučaju, ako prikazivanje istorijskog razvoja treba da bude, zaista, objektivno i da odgovara upoznatim zakonitostima, mora pojava socijalističke revolucije igrati odlučujuću ulogu, kako na dokumentacionom, tako i na prezentacionom nivou, ulogu, u pravom smislu riječi, istorijskog preloma. No, ovako opšte istorijski orijentisan muzej, još nema karakter muzeja revolucije, nego istorijskog muzeja.

Iz toga, dakle, proizlazi da je muzej revolucije specifičan slučaj istorijskog muzeja, dakle, muzej koji je specijalizovan za pojavu socijalističke revolucije.

4. J. B. TITO; Govori i članci, knj. 20, Zagreb, 1970, str. 150.

5. G. J. GLEZERMAN: Zakoni obščestvennogo razvítia: ih harakter i ispozovanie, Moskva, 1979.

6. A. S. WITTLIN: Museums: search of usable future, London, 1971.

7. Ovdje mislimo na neke izložbe realizovane u vrijeme Trećeg Rajha i fašističke Italije.

U muzeju revolucije, kao organski sastavni dio tematike muzeja, javlja se praćenje razvoja radničkog pokreta i formiranje komunističkih partija, jer su, baš, proleterijat i radničke i komunističke partije imale i imaju odlučujući značaj u ostvarenju socijalističke revolucije. Tako o vodećoj ulozi Komunističke partije Jugoslavije u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji E. Kardelj kaže:

»Predvođeci narodne mase u rušenju starog aparata vlasti i izgradnji nove narodne vlasti, naša Partija se rukovodila osnovnim marksističko-lenjinističkim principima u pogledu države i revolucije, a takođe i iskustvima iz razvitka i rada sovjetske vlasti u SSSR. Osnovni principi izgradnje naše narodne vlasti — to su principi izgradnje sovjetske demokratije kakva je nikla neposredno iz Oktobarske revolucije 1917, naravno, ne upuštajući se pri tome u razlike u pogledu klasne suštine«.⁸

Postavljajući borbu protiv okupatora uvek kao centralni zadatak svoje politike, boreći se protiv svih sektaških skretanja s te linije, kao i protiv svih oportunističkih tendencija, Partija je uspijevala da sve više proširuje masovnu bazu narodnooslobodilačkog ustanka.

Prema tome, jedna od određujućih oznaka muzeja revolucije je njegova **tematska specijalizacija**, koja znači da je predmet njegove pažnje samo određena pojava istorijskog zbivanja, naravno, pojava od izuzetnog istorijskog i društvenog značaja. A upravo taj značaj i motiviše ovu specijalizaciju, pa prema tome u skladu s tim i nastanak samog muzeja revolucije.

Istovremeno treba ovu specijalizaciju shvatiti zaista istorijski, tj. ne ograničavati se na samu pojavu, nego prikazivati ovu pojavu u čitavom totalitetu njenog nastanka, postojanja i daljeg djelovanja.

3. Dok su prethodne nesocijalističke revolucije pretežno već istorijska pojava — što, naravno, ne isključuje da i u današnje vrijeme bukne buržoaska revolucija, naročito u zemljama u razvoju — socijalistička revolucija je povezana sa vrhunskim stadijima kapitalizma i zato spada u pojave novije istorije i savremenosti. To ima s metodološkog gledišta ozbiljne posljedice.

Dok za istorijske pojave imamo na raspolaganju metodološki opremljenu istoriografiju, u slučaju neposredno savremenih pojava ulazimo u oblast za koju metodološki opremljena istoriografija nije zadovoljavajuća.

Muzeji su i po tradiciji istorijski orijentisani. Duboko je ukorijenjeno gledanje — sa kojim se još i danas srećemo, i to naročito kod muzejskih radnika iz kapitalističkih zemalja — da u muzej može dospjeti samo ono što to nije prošlo kroz »sito istorije«. U vremenskoj distanci i u ovom provjeravanju pojava u daljem razvoju, mnogi vide baš onaj odlučujući kriterij za to da li će nešto postati muzejski predmet iz zbirke ili ne. S toga gledišta, ono što još postoji ne može da bude predmet muzejskog interesovanja jer tu nema dovoljno vremenske distance, pojave se još nisu provjerile u procesu daljeg razvoja i zato se ne može razlučiti šta je bitno a šta ne, niti šta je vrijedno i što bi, prema tome, trebalo da bude trajno čuvano i dalje korišteno.

No, upravo marksizam-lenjinizam je pokazao da smo sposobni izraziti i zakonitosti neposrednog zbivanja, a opremio nas je i sa metodološke strane, tako da smo sposobni da na, zaista, naučnoj osnovi možemo upoznavati i vrednovati savremene pojave.

8. E. KARDELJ: Problemi naše socijalističke izgradnje, knj. 1, Beograd, 1960, str. 279.

Ova marksističko-lenjinistička orijentacija nastanka i djelovanja muzeja revolucije principijelno je uslovlila njihovo nastajanje i samo postojanje. Bez te baze ne bi mogla da se prekorači barijera između prošlosti i sadašnjosti, na kojoj je zamrla dotadašnja muzejska djelatnost.

Prošlost i sadašnjost su u dijalektičkom odnosu. Iz toga proizlazi da sadašnjost nije ništa drugo nego prošlost koja se nastavlja. Zato upozoravanje prošlosti doprinosi dubljem shvatanju tendencija savremenog društvenog razvoja. Ovdje važi i to da istraživanje istorijskih procesa sa gledišta sadašnjosti čini cjelinu i proširuje naše znanje o prošlosti.

Za ovaj dio našeg razmatranja dovoljno je saznanje da se s metodološkog gledišta ni sadašnjost ne može isključivati iz vidnog polja muzeja, naprotiv, potrebno je da postane organski sastavni dio njihovog pristupa stvarnosti ukoliko ove institucije treba da ispunjavaju svoju misiju na nivou savremene napredne nauke. To i danas dolazi do izražaja u muzejskoj djelatnosti i njenoj orijentaciji na tzv. dokumentaciju savremenosti.⁹ O tome ćemo, takođe, još govoriti.

Tematsko usmjerenje muzeja revolucije, kao što smo naveli, unijelo je i unosi u muzejsku djelatnost, moglo bi se reći, direktno revolucionarni element, tj. okreće lice muzeja, ne samo prema prošlosti — kao što je bilo uobičajeno — nego istovremeno i prema savremenosti. Time se, zapravo, zahvaljujući baš toj orijentaciji, dopunjava druga dijalektička strana muzejskog profila.

Zato je karakteristična oznaka muzeja revolucije, njihova **orijentacija na savremenost**.

Ali ovu orijentaciju prema savremenosti ne smijemo gledati samo u odnosu prema toku socijalističke revolucije, nego istovremeno i — u skladu sa oznakom tematske specijalizacije — u odnosu prema njenim posljedicama, tj. onoj savremenosti koju je izazvala.

4. Prema marksističko-lenjinističkoj teoriji odraza nužno je razlikovati istoriju kao objektivnu stvarnost, koja se stalno mijenja od istorije, koja odražava tu stvarnost manje ili više adekvatno. To odražavanje objektivne istorije u našoj svijesti može da ima subjektivnu ili objektivnu formu. Objektivnoj formi težimo pomoću angažovanja istorijske nauke.

Istorijsko poznavanje, tj. poznavanje istorijske nauke, zavisi od izvora toga poznavanja. Ako pratimo razvoj istorije kao nauke i ako razmotrimo njen sadašnji položaj, tada našoj pažnji, sigurno, ne može izbjeći da su tu glavnu bazu izvora uvijek činile i čine pismene zabilješke o istorijskim zbivanjima. Te pismene zabilješke odražavaju ova zbivanja, i to preko signalnih sistema čovjeka. Može se, dakle, reći da svjedočanstvo o zbivanju, zapravo, nije direktno, nego isposredovano samim čovjekom. Istorija, kao nauka, svjesna je ove problematike i zato je izradila veoma precizno metodiku kritike ovih izvora da bi ih tim putem, što je moguće više, očistila od svega subjektivnog i dokučila, zaista, objektivnu jezgru istorijskog zbivanja.¹⁰

9. Z. Z. STRANSKY: Československe i zahranični zkušenosti a nazory na dokumentaci současnosti, Muzeologicke sešity V, Brno, 1974; Z. Z. STRANSKY, Metodologicke otkazky dokumentace současnosti, isto.

10. E. H. CARR: What is History, London, 1961, L'histoire et ses methodes, Paris, 1961; T. SCHIEDER: Geschichte aus Wissenschaft, München, 1965.

Ova orijentacija istorije na izvore ima tu posljedicu što su ostali mogući izvori, nepisanog karaktera, potisnuti u pozadinu. To se primjećuje i u pokušaju razvrstavanja istorijskih izvora.¹¹ Ovo, do izvjesne mjere, omalovažavanje nepisanih izvora u vezi je — bar po našem mišljenju — s tim što nepisani izvori nisu po sadržaju tako jedinstveni kao, premda relativni, pisani izvori. Izvođenje potrebnih saznanja iz nepisanih izvora zahtijeva, naime, i veoma specifičnu metodiku, pa i samostalno poznavanje. Kao dokaz tome je konačno i izdvajanje nekih predmetnih disciplina istorijskog karaktera, kao na primjer arheologije, etnografije i istorije umjetnosti.

Ovaj razvoj i položaj istorijske nauke sa gledišta izvora odražava se i u muzejskoj djelatnosti. Kao dokaz tome je razvoj, a naročito problematika istorijskih muzeja sa kojima se srećemo baš u sadašnje vrijeme.

Možemo se podsjetiti da je, upravo, pitanje profiliranja istorijskih muzeja bilo već nekoliko puta predmet pažnje i na međunarodnim muzejskim forumima, o čemu svjedoče i specijalni brojevi Museum-a (UNESCO).¹² Isto tako i u našim izdanjima možemo ukazati na niz radova koji se bave ovom problematikom.¹³

U čemu leži ta problematika istorijskih muzeja?

Ukratko, može se reći da je problem, zapravo, u tome što se istorijski odraz istorijskog zbivanja, tj. njegovo naučno poznavanje, ne podudara s odrazom koji daju originalni nepisani izvori iz tog istorijskog zbivanja. Ako prolazimo kroz istorijske muzeje, naročito u nekim zemljama na Zapadu, iako ova pojava nije vezana samo za te zemlje, onda ono što tu vidimo, jesu pretežno eksponati umjetničkog, umjetno-zanatskog, etnografskog, tehničkog i sličnog karaktera. Ovi predmeti — dokumenti su tu većinom razvrstani u vremenske epohe, koncipirane iz aspekata stilova. Uporedimo li tada sliku znanja o dotičnoj etapi postavke, sa znanjima čiji je posrednik istorijska publikacija, koja se odnosi na istu temu, više je nego očigledno da sa sadržajne strane muzejska postavka ne pokriva znanje istoričara. Time nije rečeno da je s njim u suprotnosti. Međutim, ona prikazuje samo određenu stranu, samo određene momente ekspliciranog istorijskog razdoblja.

Svijest o ovoj suprotnosti vodi tome da se u istorijsku postavku nastoje progurati saznanja istorijske nauke, bez obzira na to da li muzej za to ima potrebnu dokumentaciju u zbirci. Ukoliko je nema, onda se ono »što nedostaje« nadomještava na razne načine: istorijske pojave se rekonstruišu (više ili manje adekvatno), crtaju ili samo opisuju i taj se opis takode prezentuje. Muzejske postavke se postepeno mijenjaju, od prvobitnih, koje su bile autentično dokumentovane, u postavke koje ilustruju istorijsku prošlost. Tako se istorijske postavke više približavaju ilustrovanim istorijskim publikacijama, koje treba da javnosti dočaraju poznate istorijske činjenice.

S ovom problematikom direktno su se sukobili i stvaraoci prvih muzeja revolucije. Rješavali su je izravno prema datim mogućnostima. A baše te mogućnosti bile su odlučujuće.

11. G. LABUDA: *Proba nowej systematyki i nowej interpretacji zrodels historycznych*, *Studia zdrojnicowe — Commentationes I*, Warszawa, 1957; J. TOPOLSKI *Metodologia historii*, Warszawa, 1973.

12. *Musees d'histoire (History Museums) MUSEUM*, XIV, 1961, 4, *Nouveaux aspects du musee d'histoire (Museum XXIX 1977, 2, 3)*.

13. E. HASANAGIĆ, *Istorijski muzej i savremeni svet*, *Muzeologija* 17, Zagreb, 1975; E. HASANAGIĆ, *Savremena istorija i muzeologija*, *Zbornik muzeja* 2, Muzej revolucije BiH, Sarajevo, 1976; B. PETRANOVIĆ, *Rad na istoriji socijalističke revolucije i neki osnovni aspekti interdisciplinarne saradnje*, *Jugoslovenski istorijski časopis* 3, Beograd, 1965; I. ČEJVAN, *Tradicija NOR-a i revolucije i uloga muzeja*, Beograd, 1972.

Budući da im je stalo da prikažu ono što se događalo direktno pred njihovim očima, imali su mogućnost da dopune i tako prikažu ovo revolucionarno zbivanje u mnogo širem opsegu, nego što bi to bilo moguće primjenom gledišta o vremenskoj distanci. Prema tome, može se reći da je mogućnost istoričnijeg pristupa ovdje bila neposredno vezana za mogućnost mnogo šireg i dubljeg dokumentacionog prikazivanja te stvarnosti. Šta više, iskorištena je i ta mogućnost da muzejski radnici budu direktno aktivni sakupljači dokumenata o samom zbivanju.

U vezi s tim pokazalo se, međutim, da se ovo muzejsko sakupljanje ne može zadovoljiti samo tradicionalnim shvatanjem muzejskog predmeta iz zbirke, kao trodimenzionalnog objekta, nego da se moraju proširiti gledanja na ovaj predmet i uključiti u ovu sferu sve ono što može, na neki način, neposredno govoriti o istorijskoj pojavi.

U odnosu na razvoj i sadašnji položaj istorijskih muzeja — i to u opštem smislu riječi — karakteristična oznaka muzeja revolucije jeste da **ostvaruju neposrednu dokumentaciju zbivanja**, i to na aktivan način i da **proširuju shvatanja o muzejskom predmetu iz zbirke**.¹⁴

5. Za muzeje revolucije karakteristična je njihova nova koncepcija prezentacije.

Prije nastanka muzeja ovoga tipa, muzejska prezentacija se gradila pretežno na sistemima zbirki.

To je najuočljivije kod profila muzeja prirodnih nauka, gdje je ta sistematizacija dostigla, zahvaljujući razvoju nekih deskriptivnih grana prirodnih nauka, najveću primjenu.¹⁵ U oblasti društvenih nauka stanje nije bilo tako zadovoljavajuće, što je, naravno, ovisilo od samog karaktera društvenih pojava kojima su se bavile ove discipline. U prethodnom tekstu smo već spomenuli da ni postavke istorijskih muzeja nisu dosljedno pratile gledišta istorijske nauke u punom obimu.

Kada su stručnjaci muzeja revolucije stavljeni pred ovaj prezentacioni zadatak, nije ih moglo zadovoljiti samo stilsko ili predmetno svrstavanje dokumenata koje odgovara nekim sistemskim kriterijima iz oblasti materijalne kulture. Oni su nastojali da pokažu, a time ujedno i objasne, revolucionarne događaje u čitavom totalitetu toga zbivanja. Razumljivo, da taj totalitet nisu mogli ni da obuhvate, ni da pokazuju u tom totalitetu i da su ga i oni morali, na određen način, raščlaniti, da su morali otkriti pojedine njegove strane i pojedine momente. I tako se pred njihovim očima formirala izvjesna tematska struktura revolucionarne pojave. I, upravo, posredstvom te strukture i posredstvom odnosa, koji su se mogli postići u ovoj tematskoj strukturi, moglo se na kraju približiti i samo shvatanje čitavog totaliteta praćene pojave.

Tako je, u muzejima revolucije koji su se formirali, nastala tematska orijentacija muzejske prezentacije. Ovo je ovisilo ne samo od karaktera same pojave i idejne misije muzeja, prilikom objašnjavanja i propagiranja te pojave, nego istovremeno i od novog dokumentacionog usmjerenja koje se ovdje nametnulo.

Prema tome, karakteristična oznaka muzeja revolucije je njegova **tematska orijentacija prezentacionih formi**.

14. Z. Z. STRANSKY, Aktivni muzejni dokumentace, Muzeologicke sešity IV, Brno, 1972.

15. Z. Z. STRANSKY, Metodologicka problematika současne angažovane ulohy prirodnich ved v muzeich, Muzeologicke sešity VI, Brno, 1976.

U muzeju revolucije se ovaj način prezentacije rodio. No, u daljem razvoju prodro je u širi krug, naročito sovjetske muzejske djelatnosti, tako da danas nije sasvim jedinstvena oznaka zaista tipična samo za muzeje revolucije.¹⁶

6. Tradicionalna muzejska djelatnost davala je na volju hoće li se ove institucije posjećivati, na kakav način i koliko dugo će se tu posjetioci zadržati. Isto tako, uglavnom, nije ih zanimalo šta je za njih ova posjeta značila i kakav je njen kulturni doprinos. Muzejski radnici su obezbjeđivali samo nadzor nad zbirnama da ne bi došlo do njenog oštećenja ili otuđenja, ali se inače nisu interesovali za posjetiocyte, ukoliko, možda, ovi sami nisu pokazivali neko posebno interesovanje i direktno ih potražili na njihovim radnim mjestima ili izravno zatražili objašnjenje o zbirnama.

U slučaju muzeja revolucije, potpuno nova društvena situacija zahtijeva i potpuno novi netradicionalni pristup prema posjetiocima muzeja.

Prije svega, ovi muzeji su se obraćali širokim masama društva. Naravno, da ove mase nisu uvijek bile na takvom nivou obrazovanja, da bi se moglo pretpostaviti, da će odmah shvatiti sve što im se pokazuje. Muzejski radnici su počeli da shvataju da treba izgraditi aparat za to, da se muzej približi ovim širokim masama i da im se pomogne da zaista shvate ono što je poruka ove institucije. Jer, za političku misiju i ulogu ovih muzeja jeste odlučujuće baš to da agituju u masama. Zato je trebalo razmisliti o takvim formama kontakata između muzeja, odnosno njegovih postavki, i masa da taj kontakt bude ne samo što neposredniji, nego prije svega, najefikasniji.

Tako je nastala forma ekskurzija i rad vodiča ekskurzija, kasnije i samostalna metodska odeljenja velikih muzeja revolucije. Tim formama ušao je u muzejsku postavku novi faktor. Sa gledišta savremene muzeologije, možemo govoriti o takozvanom mediatoru.¹⁷

U suštini, radi se o tome da se između postavke, koja ima karakter saopštavajućeg sredstva, i primaoca, tj. posjetioca muzeja, ulaže međuelement koji posreduje baš u stvaranju onog komunikacionog odnosa između postavke i posjetioca. Veoma je važno kako taj mediator radi. On ima na raspolaganju govornu izjavu, tj. najfunkcionalnije komunikaciono sredstvo, pa zato i može posredovati u shvatanju onoga što bi posjetilac bez ove pomoći shvatio, veoma teško ili uopšte ne bi shvatio.

Ovaj međuelement imao je u muzejima revolucije i značajnu organizacionu ulogu. Njegovim posredstvom se obezbjeđivala, a i danas se obezbjeđuje — naravno na daleko višem kvalitativnom nivou — organizovana posjeta ovim institucijama. Značaj je u tome što muzej više nije samo institucija koja je određena ili djeluje za odabrane slojeve društva, nego obuhvata čitavo društvo u čitavom rasponu njegove socijalne, obrazovne i uzrasne strukture.

Prema tome, karakteristična oznaka muzeja revolucije jeste i njegov **rad sa posjetiocem**, premda i ovaj moment nije danas više isključiva oznaka ovoga muzeja, nego postaje opštom oznakom savremene muzejske djelatnosti.

16. A. I. MIHAJLOVSKAJA, Muzejnaja ekspozicija, Moskva, 1964.

17. Z. Z. STRANSKY, Die Bildungs- und Erziehungsstiele der Museumsausstellung als pädagogisch — museologisches Anliegen, Neue Museumskunde 25, Berlin, 1982, 1; J. ROHMEDER, Methoden und Medien der Museumsarbeit, Köln, 1977.

7. Prilikom opisivanja karakterističnih oznaka muzeja revolucije, do sada smo posvetili pažnju onim oznakama koje su za ovaj slučaj tipične. Ali, izvan naše pažnje ne možemo na kraju ostaviti ni ono što čini osnovno obilježje ove institucije, tj. obilježje muzejske djelatnosti.

Taj moment muzejske djelatnosti dolazi do izražaja u svim navedenim oznakama, negdje u većoj, negdje u manjoj mjeri, a najmanje se, možda, ocrtava u karakteristikama sadržaja.

Šta treba podrazumijevati pod tim momentom muzejske djelatnosti?

Svakako to, da se tu radi o institucijama koje nose obilježja muzeja.

Ali koja su to, zapravo, obilježja? Konačno, šta je zapravo ovaj muzej?

Na ovo pitanje mogli bismo sakupiti već relativno veliki broj karakteristika i definicija pojma muzej. Neki muzeolozi već su izvršili opširne analize ove problematike.¹⁸ Nije nam namjera da se ovdje bavimo specijalno ovom problematikom, no, s druge strane, treba da dođemo do opisa određujućih oznaka ove institucije, da bismo s toga gledišta mogli da prosudimo do koje je mjere naš slučaj, tj. muzej revolucije, zaista muzej u pravom smislu riječi. Iz prakse znamo da često nešto nekako zovemo, ali u stvarnosti sama pojava ne odgovara sadržaju toga pojma.

Podimo od definicije muzeja, koju sadrži sovjetski muzejski rječnik:

»Muzej je naučno-istraživačka i naučno-vaspitna institucija koja obavlja kompletiranje, čuvanje, istraživanje i korištenje muzejskih zbirki u skladu sa profilom muzeja«.¹⁹

Iz toga, za nas u prvom redu, proizlazi da muzej ima karakter javne institucije u kojoj djeluje određen broj odgovarajuće kvalifikovanih snaga, kojima su istovremeno na raspolaganju i sredstva za posredovanje zbog toga da bi mogli ostvarivati samu misiju te institucije.

Ova institucija ima — kako je u definiciji naglašeno — naučno-istraživački i naučno-vaspitni karakter. Ne radi se, dakle, samo o naučnoj instituciji, ali ni o vaspitnoj. Tek integracijom obje strane okarakterisana je ova institucija.

Ne radi se, međutim, o bilo kojoj naučno-vaspitnoj instituciji. U definiciji je određena i njena specifičnost. To je ustanova koja ima karakter institucije, koja se bavi stvaranjem zbirki. Stvaranje zbirki, njihovo čuvanje, obrada i korištenje, to sačinjava glavni sadržaj rada.

Pri tome, ne radi se o bilo kojim zbirkama. Tematika ove djelatnosti sakupljanja zbirki tu je definicijom određena u odnosu na tzv. profil muzeja. Ovaj profil dat je, zatim, usmjerenjem muzeja, tj. tematikom kojom se muzej bavi.

Ko odlučuje o tom profilu? O tome odlučuje društvo. Možemo da odredimo bilo koji profil, za ovaj ili onaj muzej, odlučujuće će biti da li ovaj ili onaj profil odgovara potrebama društva. Ukoliko društvo ne bi imalo interesa za profil muzeja, jer mu ništa ne bi donosio, tada bi, ovako orijentisana muzejska institucija, prije ili kasnije zamrla. To se može najbolje provjeriti na sudbinama, tzv., privatnih muzeja i javnih muzeja.

18. Z. Z. STRANSKY, Uvod do museologie, Brno, 1972; W. GLUZINSKI, Muzeum — przedmiot muzealny, podstawowe pojecia muzeologii, Monografie Muzeum Narodowego w Poznaniu, 1971; J. BENES, Definicja muzea, Muzeum, XX, 1975, 3.

19. Kratkij slovar mzejnyh terminov, Moskva, 1974, str. 27.

Muzej nije i ne može biti institucija koja je izolovana od društvenog razvoja, nego, naprotiv, njegov nastanak i postojanje tijesno je povezano s tim razvojem. Zato je potrebno da se, u odnosu na citiranu definiciju, ovdje još više istakne ono što je u njoj sadržano, ali ne dovoljno vidljivo. Tu nam je na umu ono korištenje zbirki. Putem njih ispunjava ova institucija svoju naučno-vaspitnu misiju i njihovim posredstvom uspostavlja potrebne veze sa društvom koje su direktno odlučujuće za opstanak svakog muzeja.

Posmatramo li sada, sa gledišta ovih određujućih oznaka muzeja, muzej revolucije, kako u istorijskom, tako i u teoretskom pogledu, možemo reći da njegove oznake odgovaraju oznakama muzeja, iako se radi o specifičnom slučaju ove institucije, tj. o jednom od muzejskih tipova.

Određivanje specifičnih oznaka ovoga tipa, isto kao i dodavanje opštemuzejskih oznaka, vodi nas ka opštem poznavanju **tipskih oznaka muzeja revolucije**.

U zaključku treba ukazati na činjenicu koja je u neposrednoj vezi, upravo, s ovim tipom muzeja.

Muzeji revolucije nastali su u procesu socijalističkih revolucija, neposredno odražavaju ove revolucije, i ono šta ove revolucije znače i kako djeluju u daljem razvoju izgradnje novog socijalističkog društva. Muzeji revolucije su zato neposredno povezani sa stvari socijalizma i zato se u njima neposredno odražava i borba za dalji razvoj socijalizma.

To što je u ovim muzejima specifično i zaista novo, to što tu ima revolucionarni karakter, nije novo samo sa gledišta ovog tipa muzeja, nego je novo, u opštem smislu riječi, za muzejsku djelatnost u socijalističkom društvu uopšte.

Zato se i srećemo s tim da se ono novo, što su donijeli muzeji revolucije, postepeno proširilo i na orijentaciju djelatnosti drugih tipova muzeja u socijalističkom društvu. Zato smo već ukazali na to da su mnoge određujuće oznake muzeja revolucije imale taj karakter u početku, ali su postepeno prerasle, odnosno prerastaju, u opšte oznake socijalističke muzejske djelatnosti.

Iz toga proističe da će muzej revolucije ostati specifičan tip muzeja samo tako dugo dok zadržava specifične oznake.

Ukoliko bi postepeno prešao u tip istorijskog muzeja, ostaće njegovo postojanje trajno skopčano sa principijelnom revolucionarnom promjenom u orijentaciji čitave muzejske djelatnosti, koja je na principijelan način predodredila kvalitativno novo učlanjivanje muzejske djelatnosti u službu socijalističkog društva.

Dr. Dušan Kojović

TYPISCHE CHARAKTERISTIK DES MUSEUMS DER REVOLUTION ALS MUSEUM DER NEUEREN GESCHICHTE UND DER GEGENWART

Zusammenfassung

Die gesellschaftliche Seite der Aktivität dieses Museumstyps wird unmittelbar an die revolutionären Ereignisse gebunden, durch die unsere gegenwärtige Gesellschaft geht und die nur das Wesentliche berühren. Der Volksbefreiungskrieg und die Revolution in unserem Lande stellten ganz neue Fundamente der Gesellschaftsordnung auf.

Das Engagement des Museums der Revolution in diesem Prozeß verleiht deswegen auch ein ganz neues qualitatives Niveau für die Tätigkeit dieses Museumstyps. Außerdem spielen diese Museen nicht nur die Rolle der passiven Beobachter, im Gegenteil sie werden zu sehr wirksamen Verbindungen, die auf eine bedeutende Art und Weise auf die laufenden revolutionären Prozesse eine Ryckwirkung haben.